

СЕКЦІЯ 12. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Савчук С. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

ЗНАК І СИМВОЛ ВИНИ

Глибокі переживання, складні для формалізованого викладення, тонко виражають особливості середовища того чи іншого місця. Просторові символи спроможні перетворити навіть невизначені і неясні емоції, страждання та імпульси в ієрархію цінностей, у чіткі колективні дії. Їх значення для збереження культури важко переоцінити, адже вони як цінності об'єднують членів спільноти і нічого не говорять стороннім. Посвячення у світ колективних цінностей групи – засновок розуміння її членів. У різній формі (контрасту, структурної схожості, аналогії) символи повідомляють нам інформацію. Думка, як наслідок, проникає у площину, що приховані за об'єктивно вимірюваними параметрами середовища. Скритою і несхожою на земний контраст часто виявляється і сама вина.

Смисл, будучи похідним від значення та індивідуальної практики суб'єкта, є психічним продуктом, що виражає суб'єкт-об'єктні відносини, значущість чогось для буття конкретної людини, для мене. Сенси, як і цінності, – динамічні. Вони задають індивідуально-особистісну міру оцінки, на відміну від стереотипного поняття «значення». Останнє, як і «норма», акумулюючи досвід багатьох людей, визначає суспільно-обумовлені категорії сортування. Суб'єкт у процесі розпредметнення культури засвоює значення як дериват суспільної практики. При цьому дійсність відображається у значенні незалежно від індивідуального особистісного ставлення до неї, оскільки значення належить до зовнішнього щодо психіки світу. У бутті смислу «глибина» і «висота», – за виразом Ж. Дельоза [2, с. 14, 17, 20, 99-100, 106, 140], – як вектори трансценденції, переходять в іншу площину, із реальності зовнішньої до реальності внутрішньої. Трансценденція тут означає вихід за межі будь-якої сфери, якщо вона позбавлена смисложиттєвої запитливості, до вертикалі смислу. Екзистенційне переживання вини перетворюється трансценденцією, в її світлих і тінювих іпостасях, у цілісне явище, яке виявляє неоднозначність властивого їй смислу.

Смисложиттєві ситуації не дають людині метафізичних відповідей про неї саму, але містять потенцію до актуалізації, незалежно від волі людини. З цього приводу Афанасенко Я.О. зазначає: «Ми вважаємо, що, як неочевидність універсальних, архетипових смислів не скасовує їх часткової артикуляції у просторі сновидінь, віршів і філософування, так їх субстанційність, пов'язана з ініціацією внутрішньої єдності, зберігається, якщо залишається предметом віри, переживання або рефлексії у душі Сократа. Це означає, що допущення глибини і висоти, або універсального, пов'язаного з певним етичним ідеалом, і субстан-

ційного, що належить до так званих нижчих людських проявів, смислів у переживанні вини робить її розуміння у корені відмінним від того, де ці характеристики відсутні». Протилежністю же екзистенціального переживання вини, на її думку, є інтерпретації вини як знаку. Вина як знак – похідна культури, що розуміється вже як знакова, а не символічна реальність. «Символ, – наголошує П. Ріквор, – призводить до розмірковування», а «квазіматеріальне уявлення про заплямованість символізує собою щось інше, і це дещо первісно володіє здатністю до символізації. Зплямованість ніколи не означала наявності плями у буквальному смислі слова, нечисте ніколи не було ознакою грязі; воно знаходиться десь між світом і тінню, між квазіфізичною зараженістю і квазіморальною неспроможністю» [4, с. 573]. У культурі ж як знаковій реальності, вважас Афанасенко Я.О., така ситуація навряд чи можлива. Для неї (культури) пляма є лише плямою й нічим іншим. Знакова реальність фокусується на поверхні, на «плоских» смислах, пориваючись трансформувати під себе символ і перетворити його на знак.

Конвенційний характер знака-символу, тобто знака, про значення якого домовляються, є явним втіленням того, як люди, які оперують ним, вилучають із наявного буття все, що стосується метафізичної запитливості про себе і оточуючий світ, і проявляється у не сказаності, не зримості й позаємності, тобто у тайні. Таке відчуження від символічних смислів, що організують простір душі, від орієнтації на глибину і висоту на рівні культури не проходить безслідно. Воно стає, на думку Афанасенко Я.О., засновком для посилення у бутті окремої людини смислів для неї хибних. По суті, постає проблема буття людини, безвідповідальної і внутрішньо залежної від інших. Людини, почуття і бажання якої вже не є визначальними чинниками її власного життя [1]. Зміст вини у цьому контексті зводиться до цілком визначеного і виразного значення, здебільшого, внаслідок самовідчуження, – негативного. Приказка «Вішати вино на шию» тому приклад; означає вкрадену річ або ярлик, дощечку з описом вини. Подібні випадки денотації, поняття знаків вини описуються і у світовій літературі: зображення лілій на плечі Міледі як знак порочної жінки – «Три мушкетера» А. Дюма, 1844 рік; знак каторжника у Жана Вальжана – «Знедолені» В. Гюго, 1862 рік. В історії живопису знаковим є полотно Рембрандта за сюжетом притчі з Нового завіту (*Євангеліє від Луки 15, 20-24*) про блудного сина. Відтворенням каяття стала спина грішника, який впав на коліна перед своїм батьком після тривалого митарства і мандрувань. У сучасному світі знаки вини розроблені більш-менш в юриспруденції, звісно, якщо не брати до уваги кримінальну субкультуру, яка широко використовує знакову ідентифікацію осіб у вигляді татуювання та афоризмів.

Символ перетворюється в один із різновидів знаку і у семіотиці Ч. Пірса. На «небезпечність досадних двозначностей», що неминуче виникають за такої інтерпретації символу, вказує Р. Якобсон [5, с. 104]. Знак і символ, зустрічаючись у потоці життя, позначають одне одного. Знак у своєму бутті розкриває властиву йому символічну функцію, а символ у досвіді буття – свою знакову сутність. Коли ж йдеться про їх схожість, варто пам'ятати, що злиття знаку і символу недопустиме. Вони повинні розрізнятися. Якщо стверджується нетотожність зна-

ку і символу, то слід уникнути і їх ізоляції. Неприпустимо бачити лише знакову реальність культури, зневажаючи її символічну реальність.

Символ завжди претендує на певну об'єктивність і цінність. Але при цьому зміст, явлений нам у символі, – видозмінений. Це пов'язано з тим, що знаку притаманне ідеальне значення, що як таке застигає у ньому; він представник сукупності можливих змістів, які завдяки символічній функції свідомості організуються у замкнуту і стаю єдність форми. За своїм визначенням символ не відіграє самостійної онтологічної ролі. Водночас він, умовно кажучи, дорівнює сутності, адже є умовою її смислового розвитку. її буття. У власне філософському розумінні символічне виступає в ролі чистого несущого, чистого іншого.

І справді, символічна картина світу сьогодення не відповідає реальності. Люди втрачають здатність користуватися органами відчуття. Світ реальний нерідко заслоняється світом віртуальним. Географічний простір і відстані, які ще вчора визначали політику окремих держав, зникають і знецінюються у світі прискорення і миттєвих комунікацій. Континенти, не говорячи вже про держави, лишаються географічних обрисів. Метагеографіка у трансполітиці, репрезентована інформаційною інтерактивністю, заміняє геофізику, що мала вагоме значення у політиці держав, розділених певніше затримками сполучення і відстанню, ніж національними кордонами. Світ віртуальний виконує функцію інобуття. Він є подвосненням реальності. Без нього нині навряд можна зрозуміти і світ реальний. Символ виражає невласний, не-сущий момент буття об'єкта. Проте, саме через ставлення до інобуття розкривається фактична феноменологія буття об'єкта. Що ж стосується вини-симулякра, то основна її відмінність як різновиду вини-знаку – це втрата поняття, тобто змісту, сенсу. В епоху Постмодерну проблеми амбівалентності вини в її онтологічному вимірі практично немає. Людина-маса, фрик існують у просторі ризому (Ж. Дельоз), мережі. Повсякденність зводить усякий смисл до мінімуму, до його банальної форми існування. Трансформується і життєвий контекст людини.

Отже, залишковий смисл вини, в сучасних умовах, – зовнішні, демонстративні форми її прояву, що зісталися від людини пізнього Модерну. Людина, на жаль, немає часу рефлектувати, поринати у роздуми про буття, про Іншого, про свої взаємовідносини з рештою. Вона прагне звільнити себе від будь-яких негативних відчуттів. Моральні страждання і сумніви людини немов би стираються. Залишаються лише витончені акти самоспостереження. Егоцентризм живе почуття вини. Як наслідок, у суспільстві виникає особливий стан – свободи від вини, або стан культурної безпам'ятливості. «Ніхто не перед ким не винуватий» – девіз нової етики. А якщо і винуватий, то соціальна ентропія у сфері етики і моральних відносин між людьми настільки зменшила сьогодні сам зміст понятійного комплексу вини, що від нього мало що і залишилося, майже нічого.

За словами В.О. Кутирьова, у рамках постмодерністської філософії існує онтологія «ніщо», нігітологія. Парадигма небуття не передбачає істини. Замість неї інформація і комунікація. Усе менше зв'язок зі спогляданням і предметною реальністю. Замість них розумова діяльність і обчислювально-сортувальне мислення. Немає і культурних цінностей, що регулюють громадське життя. Замість них соціальні технології. Водночас учений наголошує, що онтології, побудовані на «ніщо», бути не може. Це був би кінець філософії як особливого

способу духовного опанування світу [3]. Така позиція, звісно, потребує уточнення. «Ніщо», «пустота» означає умовчання, неявленність, потаємність у дусі М. Хайдеггера. Через «ніщо» як принцип становлення відбувається виникнення і здійснення буття. Актуалізація опозиції «буття/небуття», завдяки просторово-часовій локальності, вводиться для визнання різноманітності світу і гетерогенності його сприйняття, конструювання ідентичності через відмінності. У цьому, передусім, – онтологічний поворот, учинений модерністами, а не абсолютизація «небуття», «ніщо». Епоха, її культурно-історичний зміст, обумовлює явище вина, наповнює його понятійний простір. Маючи основу, створювану психофізичною природою людини, вина отримує різне значення і види реалізації, тобто є змінною складовою кожної культури.

Список використаних джерел:

1. Афанасенко Я. А. Вина : между наказанием и прощением [Електронний ресурс] / Я. А. Афанасенко // NB : Философские исследования. – 2012. – № 4. – С. 128-178. – Режим доступа : DOI: 10.7256/2306-0174.2012.4.245. URL: http://e-notabene.ru/fr/article_245.html.
2. Делёз Ж. Логика смысла / Ж. Делёз ; пер. с фр. Я. И. Свирского. – М. : Академический проект, 2011. – 472 с.
3. Кутырёв В. А. Оправдание бытия (явление нигитологии и его критика) [Електронний ресурс] В. А. Кутырёв // Вопросы философии. – 2000. – № 5. – Режим доступа: <http://culturalnet.ru/files/kut/12.html>.
4. Рикёр П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / П. Рикёр ; пер. с фр., вступ. ст. и коммент. И. С. Вдовиной. – М. : Академический Проект, 2008. – 695 с.
5. Якобсон Р. О. В поисках сущности языка / Р. О. Якобсон // Семиотика. – М. : Радуга, 1983. – С. 102-117.